

Jurij Perovšek

VPRAŠANJE SEPARATIZMA IN CENTRALIZMA V AVSTRIJSKI SOCIALNI DEMOKRACIJI TER JSDS

I

Vprašanje separatizma in centralizma, ki v avstrijski socialni demokraciji najbolj izrazito doseže vrh leta 1910, predstavlja pomembno zarezo v zgodovini mednarodnega delavskega gibanja. Takrat se je delavsko gibanje prvič resneje soočilo s kritičnim vrednotenjem internacionalizma kot načela razrednega boja. To izkušnjo je stopnjevano doživljal avstrijski delavski razred, potem ko se je leta 1897 centralistična avstrijska socialnodemokratska stranka na svojem VI. zboru pretvorila pod vplivom nacionalnih gibanj in nasprotij v lastnih vrstah v federacijo samostojnih nacionalnih strank. VI. zbor avstrijske socialnodemokratske stranke je namreč utemeljil samostojnost nacionalnih strank v združeni stranki avstrijske socialne demokracije le na političnem področju, ne pa tudi na strokovnem. Na tem področju se je avstrijski delavski razred bojeval za osnovne pravice delavcev — za mezde, delovni čas, varstvo delavcev v proizvodnem procesu, zdravstveno varstvo delavcev itd. Ta boj je potekal v okviru socialnodemokratskih strokovnih organizacij. To so bile organizacije delavcev iste stroke, sprva samo v krajevnem obsegu, potem pa se je povečal obseg na deželne, kasneje pa na državne zveze. Državne strokovne zveze so bile podrejene zvezni držani vsestrokovni komisiji na Dunaju, organu zvezne vsestrokovne organizacije.

Strokovne organizacije so ostale tudi po VI. zboru avstrijske socialnodemokratske stranke vodene strogo centralistično (z Dunaja). Obveljalo je načelo, da nacionalno razčlenjeni skupni stranki ustreza le internacionalno združeno vodenje strokovnega boja avstrijskega delavskega razreda. Toda ravno to načelo je bilo sporno za češke socialne demokrate, organizirane v Češkoslovanski socialnodemokratski stranki. Zanje je bil zaradi lastnega razvitega delavskega gibanja centralistični ustroj strokovnih organizacij obremenitev pri vodenju razrednega boja. Hkrati so češki socialni demokrati ocenjevali, da centralistični ustroj strokovnih organizacij dejansko skriva nemško hegemonijo v svojih pojavnih oblikah. Zato so želeli imeti na nacionalni podlagi tudi strokovne organizacije, da bi se s tem uprli nacionalnemu nerazumevanju nemških socialnih demokratov ter kopičenju finančnih sredstev na dunajskih strokovnih centralah. Leta 1897 so v Pragi ustanovili na shodu čeških strokovnih organizacij samostojno češkoslovansko strokovno skupino in tako ločili češke stro-

kovne organizacije od nemških. Zaradi tega so prišli v oster spor z nemškimi socialnimi demokrati, ki so zagovarjali centralistično vodenje strokovnih organizacij. Nemški socialni demokrati so pričeli označevati češke za separatiste in njihovo osamosvojitvev na strokovnem področju za separatistično dejanje, ki nasprotuje internacionalni sklenjenosti in solidarnosti avstrijskega delavskega razreda.

Spor med češkimi in nemškimi socialnimi demokrati, znan kot spor med »separatisti« in »centralisti«, je obstajal še pred osamosvojitvijo nacionalnih strank na političnem področju — od I. shoda avstrijskih strokovnih organizacij leta 1893 na Dunaju. S posameznimi kriznimi vrhovi se je nadaljeval do leta 1910, ko je dosegel tako stopnjo, da sta posegli vanj tudi obe stranki, nemško-avstrijska in češka. Tako je nemškoavstrijska socialnodemokratska stranka skupaj z dunajsko zvezno državno vsestrokovno komisijo predlagala, naj reši spor socialistična internacionala, zbrana med 28. avgustom in 3. septembrom 1910 na shodu v Kopenhagnu. Shod je obsodil češke socialne demokrate in v posebni resoluciji odločil, »da je v vsaki državi paziti na enotnost strokovne organizacije, ki je bistveni pogoj uspešnega boja proti izkoriščanju in zatiranju«. Posebej je tudi poudaril, da je »vsak poskus razbijanja mednarodnih enotnih strokovnih organizacij v narodnoseparatistične nasproten namenu te resolucije mednarodnega socialističnega kongresa«. ¹ Tako je prišlo do osamitve češkoslovske socialnodemokratske stranke v avstrijski in internacionalni socialni demokraciji. To osamitev je 15. maja 1911 še bolj poglobila ustanovitev nove češke delavske stranke, Češke socialnodemokratske stranke, v kateri so se združili centralistično usmerjeni češki socialni demokrati. S tem je dobil v avstrijski socialni demokraciji spor med separatizmom in centralizmom širši obseg, kajti češke socialne demokrate, organizirane v samostojnih strokovnih organizacijah, je zdaj politično odklanjal poleg nemškega tudi del češkega delavskega razreda. Spor o separatizmu ali centralizmu je privedel do cepitve v dotlej močni in enotni češki delavski stranki, kar je predstavljalo resno nevarnost za uspešno politično delovanje ne le češkega, marveč celotnega avstrijskega delavskega razreda. V takem položaju so se morale zaradi tega opredeliti o vprašanju separatizma ali centralizma tudi druge avstrijske delavske stranke, med njimi Jugoslovanska socialno demokratična stranka (JSDS). V naši razpravi bomo prikazali, kako se je o tem vprašanju opredelila JSDS in kakšno stališče je zavzela do t. i. »češkega separatizma«.

II

Po kongresu v Kopenhagnu so se delegati samostojnih čeških strokovnih organizacij zbrali 25. septembra 1910 na shodu v Pragi in vztrajali pri svoji samostojnosti. Razmere so se že tako zaostriale, da je pričela državna vsestrokovna zvezna komisija popuščati. VI. avstrijski strokovni kongres, ki je potekal med 17. in 23. oktobrom 1910, je zahteval v svoji resoluciji le enotno vodstvo strokovnega boja in eno blagajno zanj. Zbor je sicer zahteval zaradi pritiska centralistično usmerjenih čeških socialnih demokratov tudi enotnost strokovnih

¹ Zgodovinski arhiv Komunistične partije Jugoslavije, Tom V, Socialistično gibanje v Sloveniji 1869—1920, Beograd 1951, str. 476. (Navajam: ZA KPJ.)

organizacij, vendar je omilil dosledno nespravljalivost, dotlej značilno za spor, in poudaril nujnost sprave. Tako je pristal tudi češki strokovni zbor, potekal je med 31. oktobrom in 2. novembrom 1910 v Pragi, na enotno ravnanje v strokovnem gibanju in hkrati vztrajno zagovarjal samostojne strokovne organizacije.

VI. avstrijski strokovni kongres je spremljal že »Rdeči prapor«, glasilo JSDS, ki je poudaril, da »z največjo napetostjo... pričakuje socialistično delavstvo cele države sklepe... o boju za enotnost strokovne organizacije.« Ta problem pa je ocenjeval »Rdeči prapor« izključno z gledišča, ki je zagovarjalo centralistično vodenje strokovnih organizacij. Menil je, da je »gospodarski boj delavstva le v najtesnejši združitvi uspešen in da je enotnost neizogiben pogoj za zmago«. Zato je tudi opozarjal, da razlike med političnim in strokovnim gibanjem »niso odvisne od naše volje, ampak od razmer«. Te so sicer utemeljile politično organiziranost avstrijske socialne demokracije po narodih, toda »Rdeči prapor« je sodil, da »vsi tisti momenti, ki so na političnem polju opravičili najširšo avtonomijo... odpadejo na strokovnem polju; kar je na eni strani neizogibno, je na drugi lahko pogubno.« Kar naj bi bilo pogubno, je opredelil »Rdeči prapor« takole: »Problem je torej ta: kako se varuje enotnost strokovne organizacije, ne da bi imele posamezne stranke škodo?«²

V oktobru leta 1910 je slovenska socialna demokracija v celoti sprejemala načelo internacionalno združenega vodenja strokovnega boja. Na spor v strokovnih organizacijah je gledala ozko, saj o vzrokih spora socialistična glasila niso pisala. Slovenska socialna demokracija se je omejila na centralistično gledanje, s katerim so nemški socialni demokrati in socialistična internacionala zavrnili osamosvojitve čeških socialnih demokratov na strokovnem področju. Predstavniki slovenskih strokovnih organizacij oziroma »delegati centralnih strokovnih organizacij z juga« na VI. avstrijskem strokovnem kongresu »živahno obžalujejo češko separatistično gibanje v strokovnih organizacijah«. Izjavili so, »da stoje strogo na stališču enotne centralne strokovne organizacije in da se hočejo ramo ob rami bojevati z vsem proletariatom za dosego skupnih ciljev«. To je bilo po njihovem mnenju mogoče le, »ako se postavi zoper združenega nasprotnika kapitalizma tudi enotna, čvrsto sklenjena proletarska moč«.³ Tako so izključevali nacionalni dejavnik iz strokovnega boja avstrijskega delavskega razreda.

Toda s VI. avstrijskim strokovnim kongresom je šele stopil spor med separatizmom in centralizmom v slovensko socialistično javnost. V socialni reviji »Naši zapiski« se je oglasil januarja 1911 dr. Josip Ferfolja s člankom »Avtonomija ali centralizem?« V svojem članku je J. Ferfolja poudaril, da je spor med avtonomisti in centralisti »začel zanimati že širšo socialistično javnost v Avstriji in izven nje« in ugotovil, da se je slovensko delavsko časopisje »dosedaj le malo ali nič bavilo s tem sporom«. To je bilo po njegovem mnenju smotno, »kajti za nas še nima tiste akutne važnosti, kakor jo ima za češke in nemške sodruge; tudi mi smo večinoma enostransko informirani, ker so nam nemški viri pristopnejši od čeških«. Pomena, ki bi ga lahko imel spor za slovenske socialne demokrate, torej ni videl, saj je ocenil, »da sporna zadeva še ni godna za polemiko«. Zaradi dostopnejših nemških virov in enostranske sezna-

² »Rdeči prapor«, št. 112, 19. 10. 1910, leto XIII, »Strokovni kongres«.

³ »Rdeči prapor«, št. 113, 22. 10. 1910, leto XIII, »Jugoslovani o strokovnem sporu«.

njenosti o sporu pa je zahteval objektivno obravnavanje spora. Zavrnil je izraz »separatizem« kot neprimeren, kajti nehoče vzbuja pri »nepoučenih sodrugih mnenje, kakor da so češki sodrugi povzročili sedanji spor in, odtujivši se ostali socialistični družini v Avstriji, odcepili se nedavno od avstrijske socialistične celokupnosti in zágrešili bogve kake pregrehe na škodo socializma«. Zato je opisal potek spora do leta 1911 in predstavil stališča sprtih nemških in čeških socialnih demokratov. Pri tem se je ozrl tudi na slovenske socialne demokrate, ki jim ni treba, »da si belijo glave radi oblike strokovnih organizacij«. J. Ferfolja je menil da so za »dogleden čas... edino primerne za nas centralistične organizacije, daljno prihodnost prorokovati pa je brezpomembno«. Dovolj je, da se zahteva od centralnih strokovnih organizacij »ne le v imenu socialističnih principov in sklepov socialističnih zborov, ampak v imenu žive in nujne potrebe slovanskega delavstva: malo več demokratičnega duha in nekoliko več smisla za naše narodnostne potrebe«. ⁴

V marčni številki »Naših zapiskov« je bil objavljen naslednji članek, ki je obravnaval spor v strokovnih organizacijah. Avtor I. Skerbič je v svojem članku »Centralizem« na zastavljeno vprašanje o tem, kdo ima v sporu prav, priznal, da so v kakšni zvezni strokovni organizaciji pomanjkljivosti, vendar je pripisoval kongresom zvezne strokovne organizacije sposobnost »vse poravnati, ne da se je treba izločiti iz skupne strokovne organizacije, kakor so to storili ravno Čehi«. Češki socialni demokrati so po njegovem v veliki zmoti, če »hočejo tudi strokovno organizacijo vtesniti enako kakor politično, namreč na podlagi narodne avtonomije«.

Avtor je bil torej proti delitvi strokovnih organizacij po narodih, pri čemer je opozarjal na sklepe VI. avstrijskega strokovnega kongresa na Dunaju. Obenem je predstavil tudi najnovejšo stopnjo v sporu. Opozarjal je, da je izdelala dunajska državna vsestrokovna komisija načrt, po katerem naj bi bila sprava možna. Ta načrt je obravnaval vprašanja *mezdnih bojev* (za njihovo pripravo in vodstvo naj bi določile avtonomne in centralistične strokovne organizacije svoje zastopnike v enoten odbor); *organizacij* (načrt je določal, da se ne sme ustanavljati novih samostojnih strokovnih društev v krajih, kjer so že imele državne centralne zveze svoje podružnice; za jezikovno mešane kraje je predvideval le državne strokovne zveze, na obstoj samostojnih čeških strokovnih zvez pa je pristajal le v krajih, kjer so te že bile); ter *pogodb* (po omenjenem načrtu bi se morale ravnati ustanove v posameznih strokovnih organizacijah v skladu z načeli, sprejetimi na spravnih pogajanjih med strokovno komisijo v Pragi in dunajsko državno vsestrokovno komisijo). V tej zvezi je I. Skerbič pripominjal, da bodo čakale avstrijske zvezne državne centralne organizacije odgovor čeških samostojnih strokovnih organizacij na ta spravni načrt do 31. marca 1911, ko bi se pričela — v primeru, da odgovora ne bi bilo — borba proti češkim samostojnim organizacijam kot delavskemu razredu nasprotnim in škodljivim. I. Skerbič ni dvomil v prevlado centralističnega vodenja strokovnih organizacij, saj je zapisal v sklepu svojega članka, da je sprava »na potu in čeprav vidijo nekateri pesimisti tako črno, da so že nad vsako možnostjo sprave obupali« obstaja »tudi tukaj upanje, da zmagava navsezadnje vendarle pamet«. ⁵

⁴ »Naši zapiski«, leto VIII, Gorica 1911, št. 1, str. 5, 6, 16.

⁵ »Naši zapiski«, leto VIII, Gorica 1911, št. 3, str. 75, 77.

Julijska številka »Naših zapiskov« je spet vsebovala članek o sporu v strokovnih organizacijah. Avtor članka »I. S.« je bil verjetno tudi I. Skerbič, saj je pisal o spravni konferencah med predstavniki zveznih državnih centralnih organizacij in predstavniki čeških samostojnih strokovnih organizacij. Opozoril je, da so vztrajali češki predstavniki na delitvi strokovnih organizacij po narodih, zaradi tega se je sestala 17. marca 1911 na Dunaju državna konferenca centralnih strokovnih zvez. Avtor je predstavil tudi resolucijo, ki jo je sprejela konferenca. Navedel je, da so se po oceni resolucije češki predstavniki »postavili v direktno nasprotje s centralnimi organizacijami« in zahtevali »popolno narodnostno delitev delavcev vseh podjetij«. Na ta način naj bi se »avstrijski proletarijat, kljub vsej vzajemnosti narodno razbil, kar je organizatorično nemogoče dovoliti«. Avtor je nadalje opozoril, da resolucija državne konference centralnih zvez ni odstopila od načela centralistične organiziranosti avstrijskega delavskega razreda na strokovnem področju, marveč tolmači stališča čeških predstavnikov kot zahtevo, ki pomeni, »da naj mi odnehamo z bojem za potrebno izboljšanje delovnih in mezdnih razmer češkega proletariata in s tem otežkočimo boj za skupno delavstvo Avstrije«. Zato odobrava resolucija prekinitev vseh nadaljnjih pogajanj s češkimi predstavniki z zahtevo, da »se nalaga centralnim zvezam, da odklonijo s separatističnimi organizacijami vsako vzajemnost« in s tem »varujejo enotnost organizacije z vsemi sredstvi«. Avtor, katerega članek »Konflikt v strokovni organizaciji« lahko označimo kot poročilo o trenutnem poteku spora, zaključil svoj članek z ugotovitvijo, da so se torej izjalovila pravna pogajanja, kar je vodilo k pretrganju vseh vzajemnih odnosov med sprtimi organizacijami in napovedalo brezobziren boj med njimi. Po njegovem mnenju je bilo zato potrebno, da se sestane skupni zbor socialnodemokratske stranke vseh narodov Avstrije — »pred forum avstrijske internacionale naj pride bratski spor in tam naj se odloči, kar je v interesu socialistične stranke v Avstriji potrebno.«⁶

Do julija leta 1911 se JSDS še ni opredelila o sporu med »separatisti« in »centralisti«. Slovenska socialna demokracija je spremljala spor zgolj z »živahnem obžalovanjem«, ki so ga izrazili na VI. avstrijskem strokovnem kongresu delegati slovenskih strokovnih organizacij zaradi češkega separatističnega gibanja in njihovim zagotovilom kongresu, da »stoje strogo na stališču enotne centralne strokovne organizacije«. Takemu ozkemu gledanju, ki je brez pomisleka pristajalo na centralistični ustroj strokovnih organizacij in nadnacionalno vodenje strokovnega boja, so sledili tudi vsi slovenski socialnodemokratski avtorji, ki so v tistem času pisali o sporu v strokovnih organizacijah. Zato so v svojih prispevkih bolj poročali o tem pojavu in opozarjali na trenutno najbolj značilne odnose med predstavniki centralističnih (nemških) in samostojnih čeških strokovnih organizacij, kot pa razmišljali o pomenu, ki bi ga lahko imel ta spor za slovenski delavski razred. J. Ferfolja se je omejil v tem pogledu na ugotovitev, da »sporna zadeva še ni godna za polemiko« ter zahteval le »malo več demokratičnega duha in nekoliko več smisla za naše narodnostne in kulturne potrebe«, I. Skerbič je videl pomen spora v tem, da »zmaga navsezadnje vendarle pamet« oziroma je to gledišče popolnoma zanemaril. Zanj (»I. S.«) je bilo primerno počakati, da pride spor »pred forum avstrijske internacionale«.

⁶ »Naši zapiski«, leto. VIII, Gorica 1911, št. 7, str. 184—185.

Tako gledanje v slovenski socialni demokraciji ni bilo osamljeno. Poudarjal ga je tudi socialistični dnevnik »Zarja«, ki je 28. avgusta 1911 najavil, da se bo sestal 29. oktobra 1911 v Innsbrucku zbor nemškoavstrijske socialnodemokratske stranke. »Zarja« je ob tem navedla točke dnevnega reda, katere bo obravnaval zbor nemških socialnih demokratov in posebej opozarjala na tretjo točko dnevnega reda — »Razmerje nemške socialne demokracije do bratskih strank v Avstriji.« Pri oznaki te točke je pisala, da je tu seveda mišljeno razmerje med nemškoavstrijsko in češkoslovansko stranko zaradi spora v strokovnih organizacijah. Zanimivo je, da je tolmačila »Zarja« nasprotja med nemškimi in češkimi socialni demokrati s tem, da niso nastala, »kakor se navadno prikazuje, med nemškimi in češkimi socialisti, temveč med češkimi sodrugi samimi«. Tako je pokazala, da slovenska socialna demokracija slabo pozna celotni spor, kajti »Zarja« je upoštevala samo eno izmed njegovih značilnosti in jo celo predstavila kot vzrok za nastali spor. V tem smislu je ugotavljala »Zarja«, da je razdeljena češka socialna demokracija na dve skupini (programsko enotni, taktično ločeni) in da mora zato vsaka socialnodemokratska stranka določiti svoj odnos do ene in druge češke skupine. Na ta način se je v slovenski socialni demokraciji prvič izrazilo spoznanje, da se mora JSDS opredeliti o sporu v strokovnih organizacijah. Toda to spoznanje je bilo izraženo v obliki, ki je dejansko zanikala potrebo po taki opredelitvi. »Popolnoma umevno je,« je pisala »Zarja«, »da hoče nemška socialna demokracija kakorkoli določiti svoje stališče v tem vprašanju (do ene in druge češke socialnodemokratske stranke — op. J. P.), kateremu se tudi ostale stranke ne morejo izogniti. Vendar pa je naše mnenje, da se bo moral dobiti način za skupen strankin zbor, ker je problem preveč *komplificiran* (podčrtal J. P.), da bi se dal uspešno rešiti na osmih strankinih zborih.«⁷

Ozko gledanje slovenske socialne demokracije na spor v strokovnih organizacijah je naletelo na kritiko znotraj slovenskega delavskega gibanja. V dveh člankih, objavljenih septembra 1911, jo je izrekla »Naša moč«, »glasilo slovenskega delavstva« (Krekovih krščanskih socialcev). V prvem članku je »Naša moč« opozarjala, da so razmere na Češkem prav take kakor na Slovenskem, z razliko, »da so naši slovenski socialni demokrati po številu in po groših neizrečeno večji reveži nego češki in da se vsled tega že srečne čutijo, če jih nemški voditelj z Dunaja sploh pogleda, seveda še bolj pa, če jim brsne časih kaj kroglic za agitacijo, časopisje ali volitve«. Ob tem je opazala, da želi nemškoavstrijska socialnodemokratska stranka z omejevanjem češkega delavstva v nemških strokovnih centralah doseči tisto, kar niso dosegle avstrijske kapitalistične vlade z vsem svojim upravnim aparatom — »da bi se obvarovalo nemško lice v Avstriji«. Taka opozorila in ugotovitve so bile hud očitok slovenski socialni demokraciji, češ, da ne upošteva razmer, v katerih se je »češkemu delavcu vzdignila kri, ko je videl, kako ga zatira z nemškim kapitalistom vred, tudi nemška socialna demokracija.«⁸

Tudi v drugem članku je bilo več trpkih očitkov slovenski socialni demokraciji. »Naša moč« je ugotavljala, da je vzrok gospodovanja nemških socialnih demokratov — kljub temu, da imajo v zastopstvu avstrijske socialnodemokrat-

⁷ »Zarja«, št. 70, 28. 8. 1911, leto I, »Strankin zbor nemške socialne demokracije v Avstriji.« Razen mojega opozorila podčrtamo v »Zarji«.

⁸ »Naša moč«, št. 42, 15. 9. 1911, leto VI, »Za hlapca«.

ske stranke le tretjino glasov⁹ — ta, da je »denar za strankino vodstvo šel samo iz nemških in čeških žepov«. Vse druge socialnodemokratske organizacije dobivajo stalno podporo z Dunaja, »naša slovenska je pri tem beračenju v tem oziru seveda prva«. Nemško gospodovanje pa bi po oceni »Naše moči« obvladali, če bi slovanski zastopniki »le količkaj skupaj držali«.

V članku je bil razčlenjen tudi ustroj socialnodemokratskih strokovnih organizacij. »Naša moč« je menila, da bi bil obstoječi ustroj sprejemljiv, če bi bilo vodstvo dobro. Vendar je dokazovala prav s primerom čeških socialnih demokratov, da obstoječi ustroj avstrijskih socialnodemokratskih strokovnih organizacij ni sprejemljiv. Svojega dokazovanja ni vsiljevala slovenski socialni demokraciji, saj je sodila, da »mi nismo poklicani, da bi učili naše socialne demokrate«. Poudarila pa je, da bi morali slovenski socialni demokrati »po izpričevalu čeških sodrugov« sami še veliko bolj vedeti, »da dunajske centrale z delavskimi soldii, zbranimi v stanovske namene ne gospodarijo v delavsko, marveč v svojo korist«.¹⁰

Razmere, na katere je opozarjala »Naša moč«, je slovenski socialni demokrati predstavil urednik »Naših zapiskov« dr. Anton Dermota. Za novembrsko številko je prispeval članek »Spor v socialni demokraciji«, v katerem je objavil stališča, ki sta jih uveljavljali v sporu o strokovnih organizacijah obe nasprotujoči si stranki, nemškoavstrijska in češkoslovenska. Stališča nemškoavstrijske socialnodemokratske stranke je pozal iz razprave »Zu neuen Formen« (K novim oblikam), ki jo je objavil dr. Otto Bauer v oktobrski številki teoretičnega mesečnika avstrijske nemške socialne demokracije »Der Kampf«. Po Dermotovi oceni je bil namreč Bauerjev názor »tako karakterističen, da po njem moremo presojati stališče nemške soc. dem. stranke«.

Bauerjevo stališče oziroma gledanje, ki so ga imeli nemški socialni demokrati v sporu o strokovnih organizacijah, je prikazal A. Dermota po Bauerjevi ugotovitvi, da je rešitev spora možna le, če se ozemeljsko omejijo delokrožja internacionalnih in češkoslovenskih strokovnih organizacij. Internacionalna strokovna društva naj bi razpustila svoje krajevne skupine v čeških pokrajinah Češke in Moravske ter s tem omogočila, da bi prešli njihovi člani k češkoslovenskim zvezam. Češkoslovenske zveze pa naj bi se povsem odpovedale prodiranju na Dunaj in Nižjo Avstrijo, nemško Češko, nemško Moravsko ter v nemške in poljske dele Šlezije. Pri tem naj se nemški socialni demokrati ne bi več oklepali preživelih oblik celotne strokovne organizacije, marveč bi morali iti po svoji poti, seveda vedno pripravljene na sporazum z obema češkima delavskima strankama. O. Bauer je menil, da je sporazum možen v gospodarskih in socialnih zadevah, dvomil pa je, da bi se lahko dosegel v nacionalnih. Zaradi tega je poudaril, da mora oblikovati nemškoavstrijska stranka svoj nacionalni program, če ne bo uspela oblikovati skupnega s češkoslovensko stranko.

A. Dermota je v članku zelo podrobno predstavil tudi stališča, ki jih je zagovarjala češkoslovenska socialnodemokratska stranka. Povzel jih je po vrsti

⁹ Kot je znano, je bila od leta 1897 dalje razdeljena avstrijska socialna demokracija na nacionalne socialnodemokratske stranke. Vsaka od nacionalnih strank je imela svoj izvršni odbor, ki ga je izvolila na svojem zboru. Izvršni odbori vseh nacionalnih strank so skupaj predstavljali zastopstvo celotne avstrijske socialnodemokratske stranke.

¹⁰ »Naša moč«, št. 43, 22. 9. 1911, leto VI, »Naši socialni demokrati pod nemško komando«.

člankov, ki so izšli pod naslovom »Spori v socialni demokraciji v Avstriji« v glasilu češkoslovske stranke »Právo Lidu«, objavljeni pa so bili tudi v mesečniku avstrijske nemške socialne demokracije »Der Kampf«. A. Dermota je strnil stališča češkoslovske stranke v vsebinsko celoto in pri tem izhajal iz gledanja čeških socialnih demokratov na nacionalno sestavo in ustroj strokovnih organizacij. Češki socialni demokrati so opozarjali, da je ob ustanavljanju strokovnih organizacij na tihem veljalo načelo, naj se združujejo delavci vsake narodnosti v eno določeno celoto (deželno organizacijo); tako oblikovane so se potem spajale v državnih zvezah deželnih društev. Spominjali so, da je imelo tako oblikovanje strokovnih organizacij izredno ugoden odmev med češkimi delavci, ne pa tudi med nemškimi, kajti v čeških deželah niso imeli nemški socialni demokrati v zvezah deželnih društev neomejene oblasti nad vsemi člani in vsemi sredstvi prosto združenih organizacij. Zato so si pričeli prizadevati, da se zveze deželnih društev pretvorijo v državne, katerih vodstvo je prešlo na Dunaj. Takrat pa so po navedbah čeških socialnih demokratov »nemški sodrugi nategnili centralizem z vso silo: pobrali so vsak krajcar in ga nesli na Dunaj, nastavljali najnesposobnejše uslužbenice in so pritiskali na češke člane, da so se ti pričeli upirati«. Nemški socialni demokrati so zaradi tega vedno bolj nastopali proti češkim in začeli razglašati vsakega separatistično organiziranega delavca za neorganiziranca. Tako ravnanje so ocenili češki socialni demokrati kot težnjo nemške socialne demokracije, da si obnovi nadvlado in gospostvo nad češko. Zato so svoje ravnanje v sporu o strokovnih organizacijah pojasnjevali kot boj »proti šovinizmu, ki jih hoče prisiliti, da bi pomagali vzdržati nadvlado in nacionalne privilegije Nemcev v Avstriji na škodo enakopravnega češkega naroda«. Poudarjali so, da nemški socialni demokrati potemtakem niso »opravičeni zahtevati od Čehov, da se odtrgajo od stremljenj in bojov zatiranega češkega naroda in da pomagajo privilegije nemške nacionalne celokupnosti braniti celo proti sebi«. ¹¹

A. Dermota je s tem poudarkom zaključil članek, ki ga je pripravil zato, »da so naši čitatelji prav poučeni o sporu, ki vlada sedaj že precej dolgo v socialni demokraciji v Avstriji«. ¹² Svoj namen je vsekakor dosegel in s predstavitvijo izvornih stališč čeških socialnih demokratov oziroma češkoslovske stranke omogočil, da ni bila slovenska socialna demokracija nič več samo enostransko seznanjena o sporu. To je bilo pomembno dejanje, njegovo vrednost pa je dopolnjevalo še eno dejstvo. A. Dermota je s predstavitvijo stališč, ki so se oblikovala znotraj obeh sprtih strank, razkril, da je stržen spora v strokovnih organizacijah — nacionalno vprašanje.

III

Novembra 1911 je bil v slovenski socialni demokraciji pojasnjen spor v strokovnih organizacijah do te mere, da so slovenski socialni demokrati že lahko poznali njegovo pravo naravo. Seznanjeni so bili s stališči čeških in nemških socialnih demokratov, kar je omogočalo JSDS, da se samostojno in objektivno opredeli o vprašanih, zaradi katerih je prišlo do spora. JSDS je imela tudi

¹¹ »Naši zapiski«, leto VIII, Gorica 1911, št. 11, str. 323, 325, 326.

¹² Prav tam, str. 321.

priložnost, da kot delavska stranka zatiranega naroda oceni stališča, ki jih je medtem o sporu oblikoval zbor nemškoavstrijske stranke. Zbor se je zbral med 29. oktobrom in 2. novembrom 1911 v Innsbrucku in posvetil oblikovanju teh stališč precejšnje pozornost. Po sodbi dr. Viktorja Adlerja, ki je v imenu stranke vodstva pozdravil zbor, so namreč morali nemški socialni demokrati priznati, da obstaja v avstrijski internacionalni kriza, »iz katere si bo zbor moral poiskati pot«. ¹³

Ko je bila slovenska socialna demokracija celovito seznanjena o sporu v strokovnih organizacijah, je JSDS zanemarila možnost, da bi se opredelila o tem žgočem problemu avstrijske socialne demokracije in o vprašanih, ki jih je ta problem odpiral. Zadovoljila se je s poudarkom, da proletarskega internacionalizma ne smejo omejevati nacionalni interesi. Tak poudarek je sprejemala JSDS že ob zboru nemškoavstrijske stranke v Innsbrucku z Etbinom Kristanom, ki je pozdravil zbor v imenu JSDS. E. Kristan je v pozdravni besedi med drugim omenil tudi »notranja vprašanja socialne demokracije v Avstriji«, s čimer je mislil na spor v strokovnih organizacijah. Zahteval je, da se premagajo težave, »ker je naloga in potreba proletariata močnejša od hipnih nesporazumov«. Zato je ugotavljal, da se »narodnost in narodni interesi . . . ne morejo tajiti, ali odvesti nas ne smejo od zavesti mednarodne solidarnosti proletariata«. ¹⁴

Sprejemanje takega gledanja je seveda izključevalo tudi samostojno ocenjevanje stališč, ki jih je oblikoval o sporu v strokovnih organizacijah zbor nemškoavstrijske stranke. JSDS se očitno ni zdelo potrebno, da bi ta stališča tvorno presodila stranka slovenskega delavskega razreda. To je pokazalo pisanje »Zarje« že na začetku zbora nemških socialnih demokratov. »Zarja« je sicer menila, naj vse avstrijske socialnodemokratske stranke o sporu »določijo svoje stališče«, vendar je poudarila, da se sklepi, ki jih bo o tem sprejel zbor nemškoavstrijske stranke »ne tičejo le nemške in češke stranke, temveč socialne demokracije v vsej državi in nadalje vse internacionale«. ¹⁵ S tem je napovedala, da ne namerava JSDS pretresti stališč nemških socialnih demokratov, marveč jih že vnaprej sprejema kot merilo za svojo opredelitev o sporu v strokovnih organizacijah. Takšno usmeritev JSDS je »Zarja« docela potrdila, saj se je zadovoljila zgolj z vestnim poročanjem o obravnavi spora na zboru nemškoavstrijske stranke ter stališčih, ki jih je o sporu sprejel zbor.

Na zboru nemškoavstrijske stranke je poročal o sporu v strokovnih organizacijah V. Adler. Orisal je razvoj avstrijske socialnodemokratske stranke ter potek spora in poudaril, da se v avstrijski socialni demokraciji lahko ujema politična samostojnost nacionalnih strank s centralistično strokovno organizacijo, ker se ujema »centralistična strokovna organizacija z internacionalno združeno socialno demokracijo«. Zato je ocenil, da »razbijanje strokovne organizacije posega po življenjskih interesih proletariata«, kajti »imeti enotno organizacijo, pa jo razbijati, to je *reakcionarno*«. V. Adler je v svojem poročilu povsem obšel stališča, ki so jih zagovarjali češki socialni demokrati, saj zanj ni bilo važno, »da imajo Čehi veliko nacionalne občutljivosti, ampak to, da premalo *razumejo* (podčrtal J. P.) o strokovnem boju«. To je po njegovem v celoti pokazalo prav ravnanje obeh sprtih strank, nemškoavstrijske in češkoslovske. Nemškoavstrij-

¹³ »Zarja«, št. 125, 2. 11. 1911, leto I, »Zbor nemške socialne demokracije«.

¹⁴ Prav tam.

¹⁵ Prav tam.

ska stranka je po njegovi trditvi razumela rešitev strokovnih sporov »ne da bi se bilo treba dotikati političnega polja«, medtem ko je češkoslovska stranka »opustila nevtralnost in izjavila, da je separatizem strankarska dolžnost«. Zato ni obsojal centralistično usmerjenih čeških socialnih demokratov, ki so ustanovili novo Češko socialnodemokratično stranko. Njihov korak je imel za razumljiv in opravičljiv, kajti »razumeti moramo in pozdraviti dejstvo, da je med češkimi sodrugi velik del, ki noče opustiti internacionalnega stališča«. Pri tem pa se je zavedal, da nemškoavstrijska stranka politično ne more onemogočiti češkoslovske. Zaradi tega je nasprotoval možnosti, da bi nemški socialni demokrati pretrgali odnose s češkoslovska stranko ali pa v tem smislu celo zahtevali posredovanje socialistične internacionale. Taki zahtevi se je izognil z ugotavljanjem, da je politična delavska stranka »le instrument proletariata in razrednega boja«. Nemški socialni demokrati naj bi si zato prizadevali le za »živo nemško pa tudi živo skupno stranko«, česar pa ne morejo doseči z izključitvijo češkoslovske stranke. »Lahko obsojamo taktiko separatistov,« je dejal V. Adler, »ne moremo pa izključiti velikega dela češkega delavstva, ki sledi danes slabim posredovalcem.«¹⁶

V podobnem tonu je sestavljal V. Adler tudi resolucijo, ki je obravnavala spor v strokovnih organizacijah. Predložil jo je strankinemu zboru, ki jo je sprejel z dopolnilom, da je bila centralistično usmerjena »češka socialna demokracija prisiljena, da se je konstituirala kot stranka in da se priporoča sprejem stranke v internacionalo.« Drugače pa je resolucija ugotavljala, da je prišla mednarodna združenost socialne demokracije v Avstriji »na obžalovanja vreden način v nevarnost«, saj je češkoslovska stranka v nasprotju »z jasno izraženim prepričanjem zaupnikov vsesvetovne internacionale razglasila strokovni separatizem kot načelno smer svoje strankarske politike«. Zato naj bi bila odgovorna, »da je zavest mednarodne interesne skupnosti in solidarnosti delavstva v Avstriji skaljena« in da obstaja »nevarnost vnašanja nacionalistične sovražnosti v proletarske organizacije«. Ker je bila s tem po navajanju resolucije oškodovana akcijska enotnost skupne avstrijske socialnodemokratske stranke, je poudarjala, da nemški socialni demokrati »principielno odklanjamo separatizem, ki nasprotuje mednarodnim temeljnim načelom socialne demokracije« in »temeljni ideji socialistične internacionale«, hkrati pa »obsega tudi resno nevarnost za naš politični in strokovni boj«. Nemškoavstrijska stranka je zato napovedala, da bo »storila vse, kar je v njenih močeh, da odstrani žalostni položaj, ki ga je povzročil češkoslovski separatizem«. Z vsem svojim vplivom in energijo bo podpirala »strokovne centralne organizacije v njih obrambnem boju proti separatistični taktiki razbijanja«. Čeprav je resolucija obžalovala razkol v češki socialni demokraciji, »ki je nujna posledica separatistične metode«, pa je upoštevala dejstvo, »da je znaten del čeških delavcev ostal zvest načelom internacionale«. Priznavala je novo ustanovljeno češko socialno demokratično delavsko stranko kot proletarsko bratsko stranko in podprla njeno zahtevo, »da se sprejme kot enakopravna politična organizacija v skupno stranko.«¹⁷

Zbor nemškoavstrijske stranke je torej povsem odklonil samostojno vodenje strokovnega boja na Češkem in pristal na politično delitev češke socialne de-

¹⁶ »Zarja«, št. 126, 3. 11. 1911, leto I, »O separatizmu«. Razen mojega opozorila podčrtano v »Zarji«.

¹⁷ »Zarja«, št. 127, 4. 11. 1911, leto I, »Zbor nemške socialne demokracije«.

mokracije. Toda nemški socialni demokrati so se zavedali, da je privržena večina češkega delavskega razreda samostojnemu vodenju strokovnih organizacij. Zato se tudi niso zavzeli za izključitev češkoslovske socialnodemokratske stranke iz avstrijske in mednarodne internacionale. S tem bi namreč storili tisto, kar so sicer očitali sami češkoslovske stranki — povzročili bi, da bi bila »zavest mednarodne interesne skupnosti in solidarnosti v Avstriji skaljena«. Zadovoljili so se s priznanjem nove, centralistične stranke, napovedali pa so politični boj češkimi socialnim demokratom, organiziranim v samostojnih strokovnih organizacijah ter na ta način odklonili vsestranski razvoj delavskega gibanja na Češkem.

Taka opredelitev nemških socialnih demokratov in dejstvo, da je tudi po innsbruškem zboru nemške socialne demokracije JSDS ni ocenila, sta verjetno vzpodbudila A. Dermoto, da je objavil v »Naših zapiskih« članka dr. Edvarda Beneša »Politični narodnostni spori« in »Narodnostni spori v strokah«. Objava Beneševih člankov je imela velik pomen, kajti s tem se je dejansko zoperstavil A. Dermota stališčem, ki jih je o sporu v strokovnih organizacijah sprejel zbor nemškoavstrijske stranke. V svojih člankih je namreč pritrdil E. Beneš politični oceni, ki jo je o sporu izdelala češkoslovska stranka in z njo utemeljil odločitev čeških socialnih demokratov, da vodijo strokovni boj v samostojnih organizacijah. Ob tem je seveda precej izčrpno pojasnil osnovne značilnosti spora in njegov potek. Tega dela njegovih člankov ne bomo obnovili, pač pa se bomo zaustavili pri ključnih ugotovitvah, v katerih je prikazal E. Beneš, da niso češki socialni demokrati razbijači strokovne organizacije, ki se sklicujejo v svojem boju — kot je dejal V. Adler v poročilu na zboru nemškoavstrijske stranke — »na najprimitivnejše nacionalne instinkte.«¹⁸

Svoje ugotovitve je izpeljal E. Beneš iz kritičnega vrednotenja internacionalizma kot načela razrednega boja. V članku »Politični narodnostni spori« je izhajal iz Marksovega sklepa, da je narodnost podrejena ekonomskim vprašanjem, da delavci nimajo domovine in da se — če se odstranijo razredna nasprotja — odstranijo tudi nacionalna. Opozoril je, da je na tej osnovi avstrijska socialna demokracija oblikovala svoja stališča v nacionalnem vprašanju. Po njih so bili nacionalni boji le boji boržuzije, ki se jih oprijemlje zato, da zapelje delavstvo od njegovih pravih, razrednih interesov. Ta stališča so bila uveljavljena v avstrijski socialni demokraciji do znanih sklepov, ki jih je sprejel zbor avstrijske socialnodemokratske stranke v Brnu leta 1899, kjer se je po Beneševem poudarku internacionalizem »umaknil pravilnejšemu umevanju narodnostnega vprašanja«. E. Beneš je ob tem tudi poudaril, da nekateri avstrijski socialni demokrati teoretično že pravilno razumejo nacionalno vprašanje, ker »spoznavajo, da se socializem, ki se bojuje za gospodarsko in kulturno osvobodjenje, mora hkrati bojevati za narodnostno osvoboditev«. Menil je, da torej tudi v teoriji zapušča avstrijska socialna demokracija »brezkrvni in prazni internacionalizem« in pravilno pojmuje nacionalni problem«, kar je pokazala prav v sklepih brnskega zbora.¹⁹ Toda uresničevanje teh sklepov je oteževalo po Be-

¹⁸ »Zarja«, št. 126, 3. 11. 1911, leto I, »O separatizmu«.

¹⁹ VIII. zbor avstrijske socialnodemokratske stranke, ki se je zbral med 24. in 29. septembrom 1899 v Brnu, je sprejel v nacionalnem vprašanju program, ki je obsegal med drugim tudi naslednje sklepe: zbor je ugotovil, da je končna ureditev nacionalnega vprašanja v Avstriji v smislu enakega prava in enakopravnosti »predvsem kul-

neševi oceni »živo nacionalno čustvovanje« obeh sprtih strank, nemškoavstrijske in češkoslovske. Vzrok za neenotno uresničevanje teoretično sicer pravilno zastavljenih načel je videl E. Beneš v zgodovinskem položaju obeh narodov in s tem tudi strank — »češki socialisti so namreč spadali k izkoriščanemu narodu, nemški k izkoriščajočemu«. Zaradi tega se je vpliv »narodnostnega čustvovanja pojavljal pri vsaki stranki v drugi smeri in se naposled izobličil kot narodnostna krivičnost pri nemških socialistih in narodnostna ofenziva pri čeških«. Češki socialni demokrati so stopili zaradi prevlade nemštva v celotni državni organizaciji v boj za šole, urade, jezikovne pravice, pri čemer so se soočali z nemško hegemonijo in celo bojem nemških socialnih demokratov »za to, da ohranijo ali celo na novo pridobe narodnostne predprave«. E. Beneš je očital nemškimi socialnim demokratom, da so zakrivali to nepravilno in nesocialistično dejanje »z navidezno čistostjo svoje doktrine in z zofističnim postavljanjem razrednih interesov nad narodnostne, ki so se jim češki socialisti baje odrekli, ko so se vrgli v narodnostne boje«. Tako je razkril nasprotja med nemškimi in češkimi socialnimi demokrati v bistvu in obliki. V bistvu so predstavljala za češke socialne demokrate ta nasprotja nacionalno vprašanje, za nemške pa so po obliki zadevala interese razrednega boja.²⁰

Taka ugotovitev vodi k sklepu, da so se nemški socialni demokrati s poudarjanjem interesov razrednega boja izognili priznanju, da vedno priskočijo na pomoč nemški hegemoniji, pri tem pa se sklicujejo na delavsko, razredno korist, ki neobhodno zahteva enotni boj proti kapitalizmu, zaradi tega pa tudi presojo vsakega odziva čeških socialnih demokratov z vidika internacionalizma. To so pokazali nemški socialni demokrati ravno z očitanjem separatizma češkimi socialnim demokratom, ko so se ti odločili za samostojno vodenje strokovnih organizacij. Tako oceno je podal E. Beneš v članku »Narodnostni boji v strokah«. Trdil je, da predstavljajo politični spori med nemškimi in češkimi socialnimi demokrati povod za spor v strokovnih organizacijah, ki je pokazal »popolnen neuspeh avstrijskega socializma v rešitvi narodnostnega vprašanja«. ²¹ Na ta način je tudi pojasnil E. Beneš, da so zlorabili nemški socialni demokrati načelo proletarskega internacionalizma ter ga prilagodili nemškimi nacionalnim interesom, ko so v imenu tega načela zavrnili nacionalni boj češke socialne demokracije proti nemški hegemoniji, ki se je kazal ob najbolj živih problemih češkega naroda in delavskega razreda.

turna zahteva in zato v življenjskem interesu proletariata«; zahteval je, da varuje pravice narodnih manjšin poseben zakon, ki naj sprejema državni parlament; poudaril je, da ne priznava avstrijska socialna demokracija nobene narodnostne predprave ter zato odklanja zahtevo po državnem jeziku s pristavkom, da bo — v kolikor je potreben posredovalni jezik — določil ta jezik državni parlament. Poleg tega je zbor tudi slovesno izjavil, »da priznava pravico sleherne narodnosti do narodnostnega obstoja in narodnostnega razvoja«; obenem pa je opozoril, »da zlasti delavski razred vseh jezikov v interesu slehernega posameznega naroda kakor v interesu skupnosti vztraja pri mednarodni bojni združenosti in pobratimstvu in mora bojevati svoj politični in strokovni boj v sklenjeni enotnosti.« — ZA KPJ, str. 62, 63, 64.

²⁰ »Naši zapiski«, leto IX, Gorica 1912, št. 1, str. 3, 4, 7, 8, 9 in št. 2, str. 41. Podčrtano v »Naših zapiskih«. O političnih nasprotjih med češkimi in nemškimi socialnimi demokrati glej podrobneje prav tam, str. 36—42.

²¹ »Naši zapiski«, leto IX, Gorica 1912, št. 4—5, str. 136, 140. Podčrtano v »Naših zapiskih«.

IV

JSDS ni določila svojega pogleda na spor v strokovnih organizacijah vse do VIII. rednega strankinega zbora, ki se je zbral v Ljubljani med 26. in 28. majem 1912. Do VIII. zbora JSDS so tako stranka kot posamezni člani le obrobno obravnavali to vprašanje ter so se ali izognili opredeliti se v njem ali pa so že neposredno zavrnil in obsodili težnje tistih čeških socialnih demokratov, ki so zagovarjali nacionalno delitev strokovnega gibanja. Tako se je še pred VIII. zborom JSDS očitno pokazalo, da prevladuje med strankinimi člani usmeritev, ki je zanikala potrebo po samostojni in objektivni opredelitvi JSDS v sporu. Taka usmeritev je prav tako zagovarjala mnenje, da ni potrebno slovenski delavski stranki oceniti stališč, ki jih je oblikoval o sporu v strokovnih organizacijah zbor nemškoavstrijske stranke.

V JSDS je po zboru nemškoavstrijske stranke najprej omenil spor v strokovnih organizacijah Anton Kristan. Februarja 1912 so objavili »Naši zapiski« njegovo kratko razmišljanje o boju za obliko strokovnih organizacij. V svojem razmišljanju je predvsem opozoril, da je »boj za obliko strokovnih organizacij... na sploh prešel tudi na politično polje«. Spomnil je na zbor nemškoavstrijske stranke, ki se je zaradi tega »prvi obširno bavil z razmerjem — do drugonarodnih socialno demokratičnih strank«. Ocenil je, da zaradi spora »tudi za nas Slovence pride to vprašanje«, vendar je posebej poudaril, da »danes sicer za nas ni aktualno; teh nekoliko tisoč naših organiziranih proletarcev je zadovoljno s sedanjo obliko«. Pri tem se je A. Kristan opiral na to, da delavski razred na slovenskem nacionalno ni enoten, zato »avtonomna organizacija za Slovence bi vsaj sedaj ne mogla na gospodarskem polju roditi nobenih poljnih uspehov.«²²

Nasproti A. Kristanu je na spor v strokovnih organizacijah veliko ostreje gledal dr. Henrik Tuma, saj je celo uveljavljal stališča podobna tistim, ki jih je v sporu sprejel zbor nemškoavstrijske stranke. Kot poročevalec na IV. deželni konferenci goriške deželne organizacije JSDS, zbrani 4. februarja 1912 v Gorici, je med drugim govoril o političnih razmerah in delovanju različnih strank v avstrijskem političnem življenju in se dotaknil tudi »vlačenja kulturnega principa narodnosti v politično življenje«. Primerjal ga je s stanjem, značilnim »posebno na Češkem, kjer je napačno uporabljen princip narodnosti zapeljal velik del socialno demokratične stranke v separatistične t. j. nacionalistične težnje«. Za H. Tumo je bilo posebej važno, da se socialnodemokratska stranka upira nacionalizmu, kajti njena prva naloga je »ščititi ekskluzivno interese delavskih mas«. Zato je zahteval, da »moramo strogo obsojati brezobzirno separatistično, nacionalistično stremljenje dela češke soc. demokracije«, ki je s svojim nastopom »ubila politično enotnost skupne stranke, spodkopala samozavest na poti v dosego ekonomičnih ciljev«. Vseeno pa je priznaval, da za avstrijsko socialno demokracijo »postaja neodložljiva rešitev narodnostnega vprašanja«, in da »mora stranka konstatirati premenjene istinite razmere, nastale od leta 1899 naprej«, kar je nujno »ravno vsled spora čeških separatistov«, a obenem »kočljivejšee«. Ustvarjalnega prispevka JSDS pri oblikovanju novih stališč, ki naj bi jih sprejela avstrijska socialna demokracija zaradi češkega separatizma v na-

²² »Naši zapiski«, leto IX, Gorica 1912, št. 2, str. 61, »Strokovni pregled«.

cionalnem vprašanju H. Tuma ni predvidel. Poudaril je: »Dokler celokupna socialno demokratična stranka tega vprašanja ne reši, toliko časa ostaja nekak negotov, nejasen položaj v posameznih narodnih organizacijah stranke.«²³ Čeprav je s tem že odrekal JSDS samostojno in objektivno opredelitev o vprašanju češkega separatizma, pa je kljub temu v razpravi po svojem poročilu vztrajal, da sprejme konferenca njegovo oceno tega pojava, kajti namen ocene je bil »provocirati sklep stranke z ozirom na to vprašanje.«²⁴ Konferenca Tumove ocene sicer ni sprejela, pač pa je pozvala »strankin izvrševalni odbor (izvršni odbor JSDS — op. J. P.), da postavi na dnevni red bodočega strankinega zbora vprašanje separatizma in centralizma v avstrijski socialni demokraciji.«²⁵

Ta predlog je predstavljal izravnavo dveh različnih mnenj o Tumovi oceni češkega separatizma. V razpravi o Tumovem poročilu je namreč menil del razpravljalcev, da je brez potrebe obravnaval poročevalec vprašanje češkega separatizma, medtem ko drugi del ni bil takega mnenja ter je Tumovo oceno v glavnem v celoti podprl.²⁶ Tako so goriški socialni demokrati pokazali, da zanje po eni strani ne predstavlja češki separatizem vprašanja, o katerem se je potrebno opredeliti, po drugi strani pa so bolj ali manj že sprejemali ostro obsodbo, ki jo je izrekel H. Tuma o češkem separatizmu. Ne glede na to pa je pomenil predlog goriške deželne konference naj obsega dnevni red prihodnjega strankinega zbora tudi vprašanje separatizma in centralizma, važen preobrat, kajti tako je bila v stranki prvič neposredno izrečena zahteva, da mora obravnavati JSDS med drugimi vprašanji, ki zadevajo delavsko gibanje, tudi spor v strokovnih organizacijah.

Seveda se je navezovala ta zahteva na vprašanje, kako naj se opredeli JSDS v tem sporu. Na to je opozoril mesec dni kasneje A. Dermota v uvodniku k marčni številki »Naših zapiskov«. Ugotavljal je, da mora odgovoriti JSDS na vrsto vprašanj, ki se dajo »reducirati na en izvor: na ureditev narodnostnega problema v državi, stranki ali narodu«. Nacionalnega vprašanja po njegovi oceni socialna demokracija ni rešila ali odpravila, ampak mora »svoj narodnostni program za praktično in realno življenje še izpopolniti«. Navajal je konkretne primere, ki so se v političnem življenju in v delavskem gibanju kazali skozi nacionalno vprašanje, ter se spraševal, kako naj jih JSDS oceni. Med drugim se je vprašal, »kaj je s separatizmom in centralizmom pri Nemcih, Čehih, Poljaki, Rusinih in kakšno stališče naj mi zavzemamo v teh sporih?« Na to vprašanje sicer ni odgovoril, poudaril pa je, da se je goriški deželni konferenci »samo po sebi pojavila potreba, da se o teh stvareh razpravlja«. Konferenca je namreč izrekla željo, »naj se na dnevni red bodočega strankinega zbora postavi tudi točka o separatizmu in centralizmu.«²⁷

Vprašanje, ki si ga je zastavil A. Dermota, pa v slovenski socialni demokraciji ni ostalo brez odgovora. Nanj je slab teden pred začetkom VIII. rednega zbora

²³ »Zarja«, št. 205, 10. 2. 1912, leto II, »Poročilo predsednika goriške deželne organizacije na IV. dež. konferenci dne 4. februarja 1912«. Podčrtano v »Zarji«.

²⁴ »Zarja«, št. 207, 13. 2. 1912, leto II, »IV. deželna konferenca na Goriškem.«

²⁵ »Zarja«, št. 206, 12. 2. 1912, leto II, »Poročilo predsednika goriške deželne organizacije na IV. dež. konferenci dne 4. februarja 1912«.

²⁶ O razpravi, ki se je razvila po poročilu H. Tume na IV. goriški deželni konferenci glej podrobneje »Zarja«, št. 207, 13. 2. 1912, leto II, »IV. deželna konferenca na Goriškem«. Glej tudi ZA KPJ, str. 225.

²⁷ ZA KPJ, str. 230, 231.

JSDS odgovoril ing. Anton Štebi, ki je 20. maja 1912 objavil v »Zarji« svoj je v JSDS še pred VIII. zborom učvrstilo odklonilno gledanje na osamosvojitvev »Samostalni predlog« za strankin zbor. Toda Štebijev predlog je pokazal, da se čeških demokratov v avstrijskem strokovnem gibanju. A. Štebi je poudarjal, da se je češkoslovska stranka »s svojim nacionalnim separatizmom odtujila soc. dem. internacionali« in se s svojimi dejanji »postavila na stališče nacionalizma«. Ugotavljal je, da se je zaradi tega »na podlagi njenih izjav enotnost strokovnih organizacij razbila in s tem moč organiziranega delavstva oslabila«. To je precej pripomoglo, da je češkoslovska socialnodemokratska stranka »s svojimi od cele internacionale obsojenimi separatističnimi gonjami in dejanji vsemu avstrijskemu proletariatu veliko škodila«. VIII. rednemu zboru JSDS je zato predlagal naslednjo izjavo: »Češko-slovska soc. dem. stranka je zapustila tla razredobojne enotnosti internacionalnega proletariata,« zato pooblašča zbor izvršni odbor (JSDS — op. J. P.), »da predlaga pri internacionalnemu socialističnemu biro-u izključitev Češko-slov. socialne dem. stranke iz soc. dem. internacionale.« S takim predlogom je podprl A. Štebi temu podobne tihe želje nemških socialnih demokratov. Zavzemal se je tudi za to, da prizna VIII. zbor JSDS »edino novo ustanovljeno Češko soc. dem. delavsko stranko kot pravo zastopnico internacionalne razredne stranke«. Poleg tega pa je v izjavi, ki jo je predlagal, celo zahteval, »da stopi izvrševalni odbor jugoslovske socialno demokratične stranke za dosego *solidarnega* (podčrtal J. P.) postopanja proti separatističnim gonjam Češko-slov. stranke za sklicanje splošnega strankinega zbora vse avstrijske socialne demokracije v zvezo z vsemi drugimi bratskimi strankami.«²⁸ S takó ostro in brezkompromisno obsodbo češkega separatizma se je v slovenski socialni demokraciji zaključilo obravnavanje spora v strokovnih organizacijah pred VIII. rednim zborom JSDS.

V

VIII. redni zbor JSDS je obravnaval spor v strokovnih organizacijah v točki, katere namen je bil razčleniti razmerje, ki so ga označevale »Jugoslovska soc. demokracija in bratske stranke«. Vendar obravnavanje tega vprašanja na strankinem zboru ni vzpodbudilo slovenskih socialnih demokratov, da bi se njihovo gledanje na spor temeljno razlikovalo od tistega, ki se je ustalilo že pred zborom JSDS v slovenski socialni demokraciji. Na zboru se je samo ostreje izrazilo že oblikovano gledanje in razumevanje spora in sicer v prizadevanju, da se JSDS o sporu opredeli. Na zboru so bile nove le pozdravne besede predstavnika češkoslovske socialnodemokratske stranke dr. Bohumírja Šmerala, ki je slovenskemu zboru dejal, da zasleduje njihova stranka razvoj jugoslovske z »najživejšim zanimanjem«. Opozoril je, da »razvoj pri vas pojde enako pot, kakor na češkem: naša sedanost, je vaša bodočnost.«²⁹ S tem je brez dvoma pokazal na širše razsežnosti spora, kot je največkrat bil njegov zunanji videz, ki se je kazal le v vprašanju, ali je upravičena osamosvojitvev nacionalne socialnodemokratske stranke, ne le na političnem, marveč tudi na strokovnem pod-

²⁸ »Zarja«, št. 286, 20. 5. 1912, leto II, »Naš strankin zbor. Predlogi.«.

²⁹ »Zarja«, št. 292, 28. 5. 1912, leto II, »Naš osmi strankin zbor.«.

ročju, glede na to, da je strokovni centralizem pač nujen zaradi internacionalne solidarnosti in enotnosti delavskega razreda v boju proti kapitalizmu.

Toda besede predstavnika češkoslovske stranke niso imele ustreznega odmeva. Na zboru sta se, poleg na nezadostno obveščenost o sporu sklicujočih se izjav, soočili dve osnovni stališči. Odločna obsodba češkega separatizma, ki so jo zagovarjali izraziti privrženci centralizma — A. Štebi, H. Tuma, Ignac Mihevc, Melhior Čobal, Josip Kopač, Ivan Kocmur in Andrej Bahun, ter manj ostro stališče, ki ga je utemeljeval predvsem Etbín Kristan v svojem poročilu k točki dnevnega reda, ki je imela namen razčleniti razmerje med JSDS in bratskimi strankami. E. Kristana so podprli Josip Petejan, A. Dermota, dr. Josip Tomšič, Avgust Gaspari in Anton Kristan, medtem ko se France Milost in Ivan Regent v svojih razpravah nista opredelila o češkem separatizmu.

Izhodišče za soočenje obeh osnovnih stališč je bilo poročilo E. Kristana o razmerju med JSDS in bratskimi strankami. V svojem poročilu je E. Kristan ugotovil, da so se bratski odnosi in razmere v avstrijski internacionali v zadnjem času skalile, povod za ta pojav, ki je prodril v življenje političnih strank, pa so nasprotja v strokovnem gibanju.

E. Kristan ni želel opisovati poteka strokovnega spora, ugotovil je le, »da delitev strokovne organizacije ni ostala brez posledic na političnem polju«. To so po njegovem mnenju posledice razkola v politični stranki češkega delavskega razreda. »Češki sodrugi,« je dejal, »ki so ostali zvesti mednarodnim strokovnim organizacijam, so prišli do trdnega prepričanja, da zanje ni politične eksistence, če si ne ustanove nove, lastne politične stranke, in tako se je od stare, Češko slovanske socialno demokratične stranke ocepila nova Češka socialno-demokratična stranka. Nova češka stranka,« je poročal E. Kristan, »nam je naznanila svojo ustanovitev in naša dolžnost je, da sklepamo o legitimnosti novo ustanovljene stranke.« Pri tem pa je opozoril, da so bili člani nove stranke pred tem člani češkoslovske stranke, »ki še živi in ki je od internacionale priznana« ter tako predstavlja odcepitev »najhujši pregrešek zoper strankino disciplino«. Vprašanje, ki se zato postavlja pred slovenske socialne demokrate, je bilo po Kristanovi oceni, »kaj opravičuje to kršenje discipline?« Odgovoril je, da »sodrugi češke stranke pravijo — naš greh je le, da stojimo na vašem stališču mednarodne enotnosti strokovnih organizacij, vsled česar smo bili pahnjeni iz stranke. Če nismo hoteli izgubiti politične eksistence, smo si morali ustanoviti novo stranko«.

E. Kristan je v svojem poročilu govoril tudi o odmevih, ki jih je imel spor v strokovnih organizacijah zunaj delavskega gibanja. Tako naj bi bil »v meščanskem svetu . . . strokovni konflikt prikazovan kot spor med češkimi in nemškimi delavci: v resnici pa gre za spor med enim in drugim delom češkega delavstva«. E. Kristan je odobral dejanje čeških centralistov, kajti »če je kršitev discipline izsiljena, preneha zločin biti zločin, če bi internacionalnim strokovnim organizacijam zvesti češki socialni demokrati morali politično zginiti, je umevno, da so zagrešili kršenje discipline v sili razmer«. Ni pa bil za obsodbo češkoslovske stranke »kot si žele nekateri sodrugi«. Za to po njegovem podarku slovenski socialni demokrati niso bili »kompetentni in ni povoda tem manj, ker jo (češkoslovska stranko — op. J. P.) priznavajo celo stranke, ki žive z njo v neposrednih stikih.«³⁰

³⁰ »Zarja«, št. 295, 31. 5. 1912, leto II, »Naš osmi strankin zbor«.

Prav o pristojnosti, ki naj bi jo imel zbor glede obsodbe češkoslovske socialnodemokratske stranke, je bilo izraženo v razpravi po Kristanovem poročilu (odslej resolucija) nasprotno, nepopustljivo in izrazito centralistično usmerjeno mnenje A. Štebija. A. Štebi je ob poudarjanju, da je »separatizem oslabil strokovno organizacijo in zmanjšal napadalno moč socialne demokracije« ter, da je »najtesnejši centralizem kategorična zahteva«, nasprotoval Kristanovi resoluciji. E. Kristan naj bi »prefino in preveč z rokavicami prijemal vso stvar, hoteč jo diplomatično ublažiti«. Po Štebijevi sodbi je bilo potrebno »reč... do konca izpeljati, napraviti red v lastni hiši«. Zboru je priporočil, naj odobri njegovo (Štebijevo) resolucijo (tj. njegov »Samostalni predlog«, objavljen v »Zarji« 20. maja 1912), ki pravi, »da hoče jugoslovanski proletariat v Avstriji po poti železne mednarodne solidarnosti naprej do zmage«. Štebijevemu mnenju se je s pridržkom, »da nam manjka kompetence in da naš zbor ne more obsojati, kakor bi mogel obsojati nemški strankin zbor v Inomostu« (Innsbrucku — op. J. P.), pridružil H. Tuma. Tudi zanj je »poročevalec E. Kristan prijemal separatizem močno z rokavicami in je govoril kakor advokat, ki pledira na olajševalne okoliščine«. Ker pa je H. Tuma sodil, da zbor ni pristojen obsoditi češkoslovske stranke, je izrazil le »globoko obžalovanje, ker je dr. Dermoto obšla nesrečna misel, da je v ‚Naših zapiskih‘ objavil Benešev zagovor separatizma«. ³¹

Ob »obžalovanju« separatizma (I. Mihevc), njegovemu obsojanju (M. Čobal, A. Bahun), poudarjanju, da nam »separatizem povzroča veliko škodo na strokovnem in političnem polju« (I. Kocmur), je bila v odzivih na resolucijo E. Kristana ves čas prisotna zahteva po njeni poostitvi. Tako je M. Čobal ugotavljal, da je E. Kristan »napravil vtisk, da skuša pomiriti strokovno organizirane delavce razburjene nad separatizmom«. Obenem je opozarjal, »če sprejmemo Kristanovo resolucijo brez dodatka dajemo separatističnemu gibanju le potuho«. Verjetno ga je vznemiril Šmeralov pozdravni govor, saj je izjavil, da morajo izraziti slovenski socialni demokrati »svojo voljo po enotnih strokovnih organizacijah kar najodločnejše, da se zavarujemo pred Šmeralovo napovedjo. V tem smislu je vstaviti v Kristanovo resolucijo najstrožjo obsodbo strokovnega separatizma Češko slovske stranke«. Podobno je menil J. Kopač. Poročevalec se je po njegovem mnenju »izogibal jasnosti«, zato je potrebno v resolucijo »sprejeti dostavek, ki naj obsoja Češko slovsko stranko in naj jo pozove, da preneha s svojim delavstvu škodljivim delovanjem«. ³²

Čeprav neposredno ni zahteval spremembe Kristanove resolucije, pa lahko tako razumemo razpravo I. Kocmurja. Najprej je poudaril, da je strokovno gibanje v interesu vsega avstrijskega delavskega razreda »in je zato naravnost dolžnost slovskega delavstva, da se izjavi o tem sporu«. Separatizem namreč »povzroča veliko škodo na strokovnem in političnem polju ter zlasti slabi našo parlamentarno akcijo«. I. Kocmur je izjavil, da se »Štebijeva resolucija povsem ujema z resnico«, le z njenim zaključkom ni bil zadovoljen. Bolje bi bilo, če bi se izvršni odbor JSDS dogovoril z ostalimi izvršnimi odbori socialnodemokratskih strank v Avstriji za čimprejšnji sklic skupnega strankinega zbora, ki naj bi postavil na dnevni red »izključitev Češkoslovske stranke iz socialistične internacionale«. A. Bahun, ki je tudi zahteval popravek Kristanove reso-

³¹ Prav tam.

³² Prav tam.

lucije, o tem ni razmišljal. Opozoril pa je, da bi povzročilo priznanje nove češke centralistične stranke »veliko nejasnost«. Zato je predlagal, naj obsodi JSDS »vsak separatizem na strokovnem polju. V zadnjem smislu (tj. v tem smislu — op. J. P.) naj se poostri Kristanova resolucija«. ³³

Kakor je bila za zagovornike odločne obsodbe češkega separatizma značilna — v nekaterih primerih (A. Štebi, I. Kocmur) so celo predlagali izključitev češkoslovske stranke iz socialistične internacionale ³⁴ — zahteva za poostritev Kristanove resolucije, pa so s to resolucijo soglašali zmernejši razpravljalci. Predvsem so si bili edini, da zbor slovenske socialne demokracije ni pristojen odločati o novi češki socialnodemokratski stranki.

J. Petejan je na začetku svoje razprave sicer poudaril, »če je separatizem češkemu delavstvu škodljiv, bi bil slovenskemu delavstvu naravnost poguben«. Želel pa je, da bi bil »separatizem za avstrijsko delavstvo zdrava lekcija: Vzrokov separatizma ni iskati pri Čehih,« je dejal, »temveč tudi v centralističnemu birokratizmu strokovnih organizacij«. J. Petejan je soglašal s Kristanovo resolucijo in nasprotoval Štebijevi, kajti »če internacionala ni izključila Češko slovske stranke nimamo povoda, da zahtevamo izključitev mi«. Sicer pa je bila zanj ustanovitev češke socialnodemokratske stranke »huda pregreška, ker je otežila neobhoden sporazum in soglasje v češkem socialističnem proletariatu«. ³⁵

Posebej moramo opozoriti na razpravo A. Dermote. Na strankinem zboru je namreč edini opozoril, »da se nihče ni spuščal v bistvo separatizma«. Ugotovil je tudi, da so slovenski socialni demokrati »danes za vsako resolucijo nepripravljeni, ker strankino časopisje ni o vprašanju pisalo. Nepripravljeni smo za vsako sodbo in obsodbo,« je dejal A. Dermota, »ker se jih je le malo bavilo intenzivno s tem vprašanjem«. V tej zvezi je tudi pojasnil, zakaj je objavil v »Naših zapiskih« članka E. Beneša. Želel je, »da se zadeva pojasni z vseh strani«. Napovedal je, da bo zato v »Naših zapiskih« objavljen »za češkim — in sicer nesocialističnim — glasom« tudi »Adlerjev govor o tem predmetu na strankinem zboru v Inomostu«. Drugače pa je v svoji razpravi ocenjeval A. Dermota, da »v slovenskem delavstvu ni separatizma niti separatističnih zarodkov«. Poudaril je tudi, da ni »advokat češkega separatizma«, ter opozoril, da »nobenega separatista nismo slišali, da bi vedeli, kaj hočejo«. Po njegovem mnenju je bila zato potrebna »neka rezerva v naših izjavah in je pametno, da se preveč ne petelinimo«. Kristanova resolucija je bila zanj nasproti Štebijevi veliko primernejša in sprejemljivejša, le odstavek o priznanju nove stranke se mu je v njej zdel docela nepotreben. Odločno pa je nasprotoval dodatkoma, ki sta ju predlagala M. Čobal in J. Kopač, »ker izrekanje sodbe o češkoslovski stranki ne sodi v našo kompetenco«. ³⁶

³³ Prav tam.

³⁴ A. Štebi je predlagal naj bi pooblastil zbor izvršni odbor JSDS, da bi ta predlagal pri internacionalnem socialističnem biroju izključitev češkoslovske socialnodemokratske stranke. I. Kocmur pa je predlagal, naj stopi izvršni odbor JSDS v dogovor z izvršnimi odbori ostalih avstrijskih socialnodemokratskih strank, da bi se sklical skupni zbor avstrijske socialnodemokratske stranke, ki bi obravnaval izključitev češkoslovske stranke in poslal tak sklep v izvršitev mednarodnemu socialističnemu kongresu. Posledice obeh predlogov bi torej bile iste.

³⁵ »Zarja«, št. 295, 31. 5. 1912, leto II, »Naš osmi strankin zbor«.

³⁶ Prav tam.

Priznanje nove češke stranke je v svoji razpravi jasno odklonil tudi J. Tomšič. Ugotovil je, da je nova stranka »naznanila svojo ustanovitev«, ni pa »nas prosila, da jo pripoznamo«. Sodil je, da je zato »to pripoznavanje odveč«. Štebijejev predlog pa je imel za zgrešen, ker pač »postavlja trditve, za katere nimamo dokazov« ter ga je zavrnil. Sicer pa je trdil, da je enotna strokovna organizacija nujna »in zato o tem ni izgubljeni besed; pač pa je naložiti skupni eksekutivi, da poišče vsa pota za odstranitev nevarnega razkola«. ³⁷

Na vprašanje, kako naj gleda slovenska socialna demokracija na rešitev spora, je odgovarjal tudi A. Gaspari. Najprej je opozoril, da obstoja dvoje separatizmov — strokovni in politični. Politični separatizem predstavlja ravnanje tistih čeških socialnih demokratov, ki so zvesti centralizmu ustanovili novo socialnodemokratsko stranko. Ta stranka je »razredna, delavska stranka in sloni na temeljih internacionalnega socializma«, je izjavil, »zato jo priznajmo«. Toda hkrati je izrecno opozoril, da se slovenski socialni demokrati »nikakor ne moremo vmešavati v notranje boje češkega delavstva... Nimamo kompetence za te spore«. Zato je popolnoma soglašal z resolucijo E. Kristana. ³⁸

Za nespremenjeno resolucijo E. Kristana se je zavzel tudi A. Kristan, ki je posebej opozoril na neenotnost razprave. Ni hotel »hvaliti separatizma«, omenil pa je, »da je umevno kar se je zgodilo in da so bile napake tudi na drugi strani«. Za A. Kristana je bil boj med separatizmom in centralizmom »vsega obžalovanja vreden«, vendar je poudaril, da »ne gre pa obsojati separatizma, ker se suče tu razpor o formi organizacije in o tem so lahko različna mnenja«. Izključeval ni celo možnosti, »da se postavi vse strokovno gibanje na federalistično podlago«. Prepričan je namreč bil, da »si torej v separatizmu še nismo povsem na jasnem« in se je zaradi tega strinjal z resolucijo E. Kristana. »Ne obsojajmo torej, česar ne poznamo, ampak glasujmo za nespremenjeno Kristanovo resolucijo,« je dejal ob koncu svoje razprave in dodal, »da moramo biti za enotnost tistih form, ki so neobhodno potrebne za uspešno strokovno gibanje«. ³⁹

Navedli bomo še razpravi F. Milosta in I. Regenta, za katera smo rekli, da sta se izognila opredeliti o vprašanju o češkega separatizma. F. Milost je v svoji razpravi najprej izjavil, da je »z vso odločnostjo... za Kristanovo resolucijo«. Obenem pa je zagovarjal stališče, da »preden ne zaslišimo obtoženca-separatista, ga ne moremo obsoditi«. Vendar je takoj nato dejal, da je seveda potrebno obsoditi separatizem na strokovnem področju. Kljub temu pa se mu je zdelo, da sta nastopila M. Čobal in J. Kopač s preveliko ognjevitostjo proti separatizmu in da je »tako velik strah... pri nas nepotreben«. Toda, »kar se tiče vsebine separatizma« je bil »mnenja sodruga Štebija«. Očitno pa se je ustrašil njegovih ostrih zahtev, kajti hkrati je zagotavljal, da se bodo »obsodili... separatisti sami, ker bo železna pest kapitalizma zopet združila centraliste in separatiste«. Tega torej ne bo povzročila obsodba, ki bi jo izrekla slovenska socialna demokracija. Vseeno pa je sodil, naj izreče JSDS »svoje mnenje o novi centralistični socialno demokratični stranki«. F. Milost je sicer »užival veliko veselje ob mogočnem odobravanju govornikovih (tj. Čobalovih — op. J. P.) izvajanj, izrečenih v pravem internacionalnem duhu«, ko je »sodrug Čobal silovito napadal separatizem in mu je zbor viharno pritrjeval«. Kljub temu pa se ni

³⁷ Prav tam.

³⁸ Prav tam.

³⁹ Prav tam.

strinjal s tem, »da udrihamo po separatizmu kar s kolom«, zato je priporočil zboru »v sprejem Kristanovo resolucijo s *primerno* (podčrtal J. P.) spremembo«. ⁴⁰

I. Regent je bil v svoji razpravi bolj gibčen. Poudaril je, da so slovenski socialni demokrati dolžni zavzeti stališče do nove, centralistične češke socialno-demokratske stranke, »ker nam je naznanila svoje konstituiranje«. Prepričan je tudi bil, da je poročevalec (E. Kristan) »zavzel popolnoma objektivno stališče do spora«, kljub temu pa je pogrešal, da bi »tudi slovensko socialistično časopisje podalo podatkov o tem sporu iz čeških in nemških virov, ki bi nas zadostno poučili«. Štebijeve resolucija se mu ni zdela primerna, »ker z ozirom na naše razmere vendar prehudo povdarja separatizem«, ki se bo »sam ubil«, če je »nekaj nenaravnega in vsiljenega«. Centralistično češko socialnodemokratsko stranko je tako ustvarila po njegovi oceni »nujnost razvoja«. Opozoril pa je, da ne ve, »kaj je vzrok separatizma v strokah«. Tako je tudi zaključil svojo razpravo: »Ker torej o sporu nisem natančno poučen,« je dejal I. Regent, »se bom vzdržal glasovanja.« ⁴¹

S tem smo zaključili obravnavo vseh bistvenih stališč, ki jih je pokazala razprava po poročilu E. Kristana o razmerju med JSDS in bratskimi strankami. Ko je povzemal razpravo, jih je E. Kristan spretno strnil v obliki, ki jo je sprejel celotni zbor. E. Kristan je opozoril na obe osnovni stališči — »eni hočejo izključiti češko slovansko socialno demokratično stranko iz internacionale, drugi hočejo pustiti vse pri miru« in poudaril, da je »edino pravilna pa srednja pot in ta pot je tudi edini pravi izraz strankinega zbora«. Ustanovitev nove češke stranke je ocenil kot »hud pregrešek proti disciplini in če ne bi bilo neobhodne nujnosti,« je dejal, »bi ne mogli priznati novo ustanovljeno stranko«. V zvezi z resolucijo A. Štebija pa je E. Kristan opažal, »da je zelo radikalna« ter omenil, da je vedel, »da bo našla na zboru mnogo prijateljev in zagovornikov, ker je v krogu našega delavstva veliko razburjenje vsled razbijanja strokovnih organizacij — dokaz da smo bili dovolj poučeni«. Zato je tudi navedel, da »v časopisju namenoma nismo hoteli izreči svojega mnenja o separatizmu, preden ga ne izreče strankin zbor«. Glede Štebijeve zahteve, »naj napravi naša stranka prvi korak za izobčenje Češkoslovanske socialno demokratične stranke iz internacionale«, pa je vprašal ali »se nas najbolj tiče ta zadeva?« Opozoril je, da so bile zaradi separatizma prizadete še bolj kot JSDS »druge bratske stranke, a vendar niso storile tega koraka«. Če bi to storila JSDS, bi slovenski socialni demokrati s tem podcenjevali tudi mednarodno tajništvo v Bruslju, »ki vendar samo pozorno zasleduje pojave v socialističnem svetu«. Poleg tega pa je E. Kristan opomnil, da bo prihodnje leto (leta 1913 — op. J. P.) »mednarodni socialistični kongres na Dunaju in socialistični biro bo vedel, kaj mu je storiti«. Zato je prosil strankin zbor, da odkloni resolucijo A. Štebija, kajti če se »socialistični bratski stranki izreka obžalovanje, tedaj je vsaka ostrejša beseda prekoračenje primerne tona med sodrugi«. Zaradi tega je bil »potreben ton, kakor je v resoluciji (njegovi — op. J. P.), ker ne smemo igrati gospoda in sodnika nad češko slovansko socialno demokratično stranko«. Da pa ne bi bilo nobenih dvomov o gledanju JSDS na spor v strokovnih organizacijah in na češki

⁴⁰ Prav tam.

⁴¹ Prav tam.

separatizem, je predlagal naslednji dodatek k svoji resoluciji: »Na strokovnem polju smatra Jugoslovanska socialna demokracija krepko centralizirano, za boj proti kapitalistični mednarodni združitvi sposobno orgnizacijo za neizogibno, odklanja vsako cepljenje strokovnih organizacij in želi, da bi se tudi češko slovanska socialno demokratična stranka čimprej vrnila na to edino polje, kjer more delavstvo žeti strokovne uspehe«. E. Kristan je upal, da bodo po tem dodatku »z resolucijo zadovoljni tudi najradikalnejši sodrugji«. Poudaril je še, da v njegovi resoluciji »ni prav nič diplomatičnega, ampak vse v njej je rezultat neizogibne nujnosti. Resolucija se po eni strani zavaruje pred separatizmom, na drugi strani pa pušča vrata odprta, da se povrne masa češkega proletariata v internacionalo.«⁴² Zbor slovenske socialne demokracije je soglasno sprejel resolucijo E. Kristana, skupaj z dodatkom, ki ga je predlagal, priznal pa je tudi novo ustanovljeno češko socialnodemokratsko stranko.⁴³

Ne glede na to, da niso na VIII. zboru JSDS vsi razpravljalci enako ostro odklonili češkega separatizma in se niso vsi zavzeli za militantno obračunavanje s češkoslovaško stranko, ampak so nekateri precej samostojno presojali spor v strokovnih organizacijah, so torej slovenski socialni demokrati enoglasno zavrnilo osamosvojitve čeških na strokovnem področju ter se zavzeli za centralistični ustroj in vodenje avstrijskih strokovnih organizacij. Spregledali so Šmeralov namig in spora v strokovnih organizacijah niso upoštevali kot povoda za misel, da bi lahko šel razvoj na Slovenskem »enako pot, kakor na češkem«. Čeprav je JSDS po vsej verjetnosti »moralo biti simpatično gibanje čeških socialistov, ki so se tako odločno upirali nemškemu hegemonizmu«,⁴⁴ pa je izgubila slovenska socialna demokracija z obsodbo češkega separatizma priložnost, da bi izrabila spor v strokovnih organizacijah v prid lastnega, bolj samostojnega položaja v avstrijski socialni demokraciji. O tem ni razmišljal noben slovenski socialni demokrat, saj je bila JSDS očitno zadovoljna z obstoječim stanjem. Naj to podpremo z besedami, ki jih je izrekel H. Tuma na X. zboru JSDS, decembra 1917 v Ljubljani: »Slovenska socialna demokracija je bila vedno dobro proletarska ter je sledila internacionalni disciplini brez vsakega pridržka, čuteča se prešibko, da bi hodila svojo, lastno pot. Svojo organizacijo in taktiko je uravnavala po zgledu nemškoavstrijske stranke, češki separatizem je še leta 1912 odločno obsodila. Stali smo vedno ... na stališču internacionalne in delavske solidarnosti; v enotnosti socialno demokratičnih strank vsega sveta, smo videli svoj obstanek.«⁴⁵

JSDS je s tem na svojem VIII. zboru leta 1912 obšla zgodovinsko stališče češkoslovsanske socialnodemokratske stranke, ki je zagovarjala načelo popolne samostojnosti delavskega gibanja lastnega naroda v okviru mednarodnega

⁴² Prav tam.

⁴³ Glej »Zarja«, št. 296, 1. 6. 1912, leto II, »Naš osmi strankin zbor« in »Zarja«, št. 292, 28. 5. 1912, leto II, »Naš osmi strankin zbor« — »Resolucije osmega strankiniga zbora«.

⁴⁴ Franc Rozman, Naši zapiski 1902—1914, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, letnik XI—XII, Ljubljana 1971—1972, št. 1—2, str. 194.

⁴⁵ ZA KPJ, str. 308. Kot zanimivost navajam, da je tako oceno povsem sprejemal in podpiral Albin Prepeluh — Abditus. V spominih — Pripombe k naši prevratni dobi, je namreč navedeno Tumovo oceno — ne da bi opozoril na avtorstvo — v celoti vključil med svoje besedilo. Glej Albin Prepeluh, Pripombe k naši prevratni dobi, Ljubljana 1938, str. 87—88.

(avstrijskega) delavskega gibanja. To stališče je bilo pomembno še toliko bolj, ker ga je uveljavljala češkoslovska stranka v ostrem spopadu z nemškoavstrijsko socialnodemokratsko stranko, ki je v imenu internacionalizma ter delavske solidarnosti v boju proti kapitalizmu dejansko izvajala prevlado nad socialnimi demokrati ostalih narodov v Avstriji ter tako objektivno podpirala avstrijski državni hegemonizem. Tega JSDS ni upoštevala, ravno tako ni upoštevala položaja slovenskega naroda in delavskega razreda v Avstriji, ko se je opredelila v sporu o strokovnih organizacijah. Če bi ravnala tako, bi se pridružila češkoslovske stranki in jo podprla. Takšno ravnanje bi bilo povezano z veliko večjimi težavami, kot jih je imela češkoslovska stranka, saj je bilo politično in gospodarsko zaledje JSDS v vsakem pogledu šibkejšje, pa tudi slovenski socialni demokrati bi bili kot celota in kot posamezniki izpostavljeni večjemu tveganju. Toda s tem bi JSDS pokazala, da se zaveda nacionalne vloge revolucionarne delavske stranke. JSDS se tega ni zavedala, zato tudi ni bila sposobna preseči idejnopolične usmeritve nemškoavstrijske stranke ter je sprejela njeno stališče v sporu o strokovnih organizacijah. Omahljive pa so bile tudi tiste sile v JSDS, ki strokovnega centralizma sicer niso slepo podprle, vendar pa tudi na podlagi globljih vzrokov spora niso začele boja za novo perspektivno politično usmeritev JSDS.

Zusammenfassung

DIE FRAGE SEPARATISMUS ODER ZENTRALISMUS IN DER ÖSTERREICHISCHEN SOZIALDEMOKRATIE UND IN DER JUGOSLOVANSKA SOCIALNODEMOKRATSKA STRANKA (JSDS)

Die Frage Separatismus — Zentralismus war eines der zentralen Probleme, mit denen sich die österreichische Sozialdemokratie in ihrer Entwicklung konfrontiert sah; es betraf die Eigenständigkeit der nationalen Arbeiterparteien im Rahmen der österreichischen Gesamtpartei. Speziell für den Bereich des gewerkschaftlichen Kampfes befürwortete die Gesamtpartei eine starke zentralistische Führung und sah diese ihre Haltung durchaus im Einklang mit dem Prinzip der Eigenständigkeit der nationalen Parteien auf politischem Gebiet. Diesem Standpunkt konnten sich aber insbesondere die tschechischen Sozialdemokraten nicht anschließen. Die Tschechen hatten eine recht hoch entwickelte eigene Arbeiterbewegung und sahen im zentralistischen Aufbau der österreichischen Fachorganisationen ein Hindernis für weitere Fortschritte im Klassenkampf; mehr noch: für sie waren die zentralistischen Organisationsformen nur der Deckmantel unter dem sich die deutsche Hegemonie verbarg. Aus diesen Gründen forderten sie mehr Selbständigkeit auch in gewerkschaftlichen Belangen. Im Jahre 1897 gründeten sie eine eigene Fachgruppe und trennten die tschechischen Fachorganisationen von den deutschen. Dies führte zu scharfen und langandauernden Auseinandersetzungen mit dem deutschen Teil der österreichischen Sozialdemokratie, die den zentralistischen Aufbau verteidigte und die tschechische Vorgangsweise als einen separatistischen Akt bezeichnete, der im Widerspruch stehe zur internationalen Geschlossenheit und Solidarität der österreichischen Arbeiterklasse.

Die slovenische Sozialdemokratie verfolgte diese Auseinandersetzung seit dem VI. österreichischen Fachkongreß (Wien 17.—23. Oktober 1910), auf dem sich ihre Delegaten für eine zentralistische Organisationsstruktur und für eine transnationale Führung des gewerkschaftlichen Kampfes aussprachen. Ähnlich verhielt sich die sozialistische Tageszeitung »Zarja« und ihr folgten alle Autoren, die nach dem VI. Fachkongreß über diese Auseinandersetzungen schrieben. In der slovenischen Sozialdemokratie verfestigte sich also schon vor ihrer offiziellen Stellungnahme zu diesem Problem eine ablehnende Haltung gegenüber den tschechischen Autonomiebestrebungen im fachlichen Bereich. Sie blieb bei ihrer Ablehnung, obwohl sie über den Streit

und dessen Verlauf umfassend informiert war, obwohl ihr die Artikel des Dr. Beneš bekannt waren, in denen dieser nachwies, daß die deutsch-österreichischen Sozialdemokraten mit dem Prinzip des proletarischen Internationalismus Mißbrauch trieben, indem sie unter seinem Deckmantel ihre eigenen Interessen betrieben indem sie in Namen dieses Prinzipes den nationalen Kampf der tschechischen Sozialdemokratie ablehnten, einen Kampf, der die vitalsten Interessen des tschechischen Volkes und dessen Arbeiterklasse betraf.

Die offizielle Stellungnahme der JSDS zu diesem Streit erfolgte auf ihrem VIII. ordentlichen Parteitag (Ljubljana, 26.—28. Mai 1912). Die Delegierten verurteilten einstimmig die Verselbständigung der tschechischen Sozialdemokratie im fachlichen Bereich. Mit dieser Entscheidung hatten die slovenischen Sozialdemokraten die erste Chance vertan, einem Organisationsmodell zum Durchbruch zu verhelfen, das den Interessen der unterdrückten Völker besser entsprach. Hätten sie nämlich die Positionen der tschechischen Sozialdemokraten genauer studiert, müßten sie sich vom Standpunkt der revolutionären Aktion die Frage stellen, wie Klassenkampf selbständig zu führen sei. Diese Fragestellung würde eine Loslösung von den Konzeptionen der deutsch-österreichischen Sozialdemokratie bedeuten und ein politisches und organisatorisches Handeln ermöglichen, in dem sich der Kampf für die politischen Rechte der Arbeiterklasse auch mit dem Kampf für eine allgemeine Emanzipation des slovenischen Volkes verbinden könnte.